

„...aki ezt az imádságot...”

Az archaikus népi imádsághagyomány gyűjtése közben papi részről gyakran találkoztam a „teologice-liturgice abszurd”, „zagyva”, „antidogmatikus”, „értelmetlen” stb. ítéletekkel, jelzőkkel. Ebből következően sokan csodálkoztak, nem értették, miért segítik munkám az egyház vezetői és sajtója? Hogyan lehet mintegy „hivatalossá tenni, bevinni a templomba a — blaszfémiát?” Hogyan lehet „támogatni a babonaságot”? Ezen véleményeket nem is annyira az imádságok különleges szerkezete, rendhagyó formája, sajtáságos képi világa, tartalmi elemeinek szokatlan megfogalmazása, ódonágában is újszerű nyelvezete szülte, hanem elsősorban az imazáradékok közlése: „...aki ezt az imádságot este lefekvésben, reggel fölkelésben elimádkozza, annak hét (három) halálos bűne megbocsátódik”, hogy csak a legáltalánosabb megszövegetést hozzam föl példaként. E közlés ígérését a nép hitte. Hogy mennyire hitte, azt a szövegeknek, ez imagyakorlatnak máig is élő volta, széles elterjedtsége bizonyítja. Hitte az ígért beteljesülését és bizott imádsága foganatjában. Miért? Mert a nevezett végformulák mondanivalóját nem is akárki tudatta s személyével hitelesítette, hanem rendszerint maga az Úristen, vagy Krisztus, netán valamelyik evangélista, vagy éppen Mária. Miért ne maradt volna fent századokon át egy, a középkorban fogant gyakorlat, ha a mindenkori csecsemők már az anyatejjel együtt „emlésték” hogy:

„...Az *Isten* is azt mondja / Aki ezt az imádságot elimádkozza / Megüdvözítem.” L. K.-né, 1907. Csáford, Zala m. (Én lefekszem én ágyamba kezdetű imából).

„...Az *Isten* csak azt mondja / Aki ezt az imádságot elmondja / Háromszor lefekvésbe fölkelésbe megüdvözül.” V. Gy. 1903. Nemesszentandrás, Zala m. (Fehér rózsza, Mária kezdetű imából).

„...Ott az *Isten* azt mondta / Ki ezt az imádságot elmongya reggel és este / Hét bűne megbocsátatik / Számlálatás nélkül az Úrjézustól irgalmasságot nyer.” H. J.-né, 1885. Balatonmagyaród, Zala m. (Fehér rózsza, Mária kezdetű imából).

„...*Krisztus Urunk* azt mondja / Szent szó, Szent beszéd / Aki ezt az imádságot este reggel elmondja / Hét halálos bűneinek megbocsájtatunk.” H. J.-né, 1915. Csurgó, Somogy m. (Fehér rózsza, Mária kezdetű imából).

„...*Krisztus Urunk* azt mondja / Szent szó, / Szent beszéd / Aki ezt az imádságot napjába háromszor elmondja / Nem hagyja a sebes purgatórium tüzeit neki meglátni.” „Ez a hátulla” G. P.-né (1888. Kányavár, Zala m.) Én fölkelek pöntek reggel kezdetű imájának.

„...*Jézus Krisztus* azt fogta mondani / Ki lefekvésbe, fölkelésbe el fogja mondani / Hét bűne megbocsájtatik neki.” B. J.-né, 1939. Zalahahót. (Hét kereszt alatt lefekszem kezdetű imából).

„...*Jézus* azt mondotta / Aki ezt az imádságot reggel elmondja, / Annak a halálos bűne megbocsájtatik.” G. B.-né, 1909. Ajka. (Égen menő, de nem madár kezdetű imából).

„...azt mondta Mária”. — Mielőtt tovább mennék, ide kívánczik egy gondolat, amely Mária néplélektani fontosságára és amely a népi vallásosság egyik jellemző mozzanatára, az Istenanya-Mária személye kialakította édes anyaeégi anya komplexusra is utal. Hogy Mária milyen elsődleges szerepet tölt be a népi tudatban-lélektanban azt számtalan vallomás, a szoros kötődésnek alig vélt ténye és belső izzása bizonyítja. Bizonyítja továbbá az a rangsorbeli eltolódás és az ezzel járó funkcióváltás, amely folytán Mária Krisztus elé lép az egyéni hierarchiában. Így Krisztus kerül közvetítőnek a hívő és a szinte isteni képességekkel fölruházott Mária közé. Krisztus veszi át Mária istenanyai méltóságából eredő egyik kiváltságát: bűnösök szószólója, közbenjáró fiánál: közvetítő. Vagyis Krisztust kéri, járjon közbe érdekükben Máriánál, amint teszi B. L.-né 1919. Kistréce, Zala m. „(Szűz Mária) Igen sokszor megsegített. Igen sokszor kértem

már a segítségét, sokszor bajba' vótam, Sokszor ollan bajba' vótam, hogy má' nem tudtam hogy most biztos ebbü' nem menekülök ki. Aztán a Szűzanyáho' fordítam s megsegétt. Szűzanyáho' is, meg az Úrjézušo' is. Annak a közbenjárását, közbenjárását kértük, hogy a Szűzanya segéilen meg' az Úrjézuš közbenjárása által." Tehát Máriához közvetít Krisztus s nem fordítva, ahogy logikusan következne Jézus istenségéből. Vigyázzunk az értelmezésnél. A nép nem teológiai szempontoknak megfelelően tudatosít hitigazságokat. Szabadon értelmezi, adott élethelyzeteknek megfelelően alkalmazza őket. Jelen esetben sem a Mária — a bűnösök szószólója elsődleges gondolatpárt-érvényesítő (s általában nem ezt érvényesíti), hanem a Mária — az elesettek menedéke összefüggést éli. Így válhat másodlagossá a népi képzeletben Krisztus, a főhelyre került Mária mellett, de csak azért, mert Máriához heves érzelmekek kötődik és 'mert neki túl elvont gondolati tartalom a teológia „egyetlen közvetítő Krisztus” tétéle s folytatása, miszerint Mária alávetett Krisztusnak, mert Jézus királyságában és közvetítésében ő is részesedik. Tudnunk kell — tudjuk is —, hogy a népi vallásosságban az érzelmi elemek elnyomják a fogalmi elemeket. A kitágult érzelmi szféra középpontjában a valós és transzcendens emlékek-vágyak-szükségletek összefonódásából különösen Mária — anya, édesanya, égiana — / Szűzanya / Istenanya / Boldogasszony képsor és képzetlánc húzódik és — hat örökösen. E kiemelt sorban is külön hangsúlyt nyert az „Ő az én égi édesanyám!” élménye, melynek tapasztalati anyaga mindig biztosított. Biztosítja az élet s fokozza ezzel a meggyőződés erejét és így hitbéli fedezetét. Az ilyen élmény, érzés birtokában érthető, ha baj, gond, csapás esetén ösztönszerűen s vak bizalommal fordul a hívő az égi anyához: „Hát gondútam, hogy meghalla — folytatja B. L.-né, — mer: megsegétt! Hát! Biztos, hogy meghallgatta. Biztos is vótam benne. Biztos! Megsegét, mert igen sokszor megsegétt. Biztos, gondútam, megsegét.” Sz. F.-né, 1903. Kiszécsé, Zala m. 15 éve jár fogadalomból Mária kegyhelyekre, mert ahogy mondja: „Nem tudtam mennyi.” („Menni” értelemben használja.) „Nem tudtam a kezemet fordítanyi, nem tudtam mozdítanyi, nem tudtam ötozni, lábamon nem tudtam mennyi — Szűzanyáho', Szűzanyáho' fogadásom”. („Es most azóta minden tagja mozog?") „Minden, mindenem a világon! Hát most má' én most má' 74-ik évemet tiprom.” „...Mióta ezeket az imákat imádkozom mindennap (Máriához), nem kell orvoshoz (menni), nem kell” vallja R. J.-né 1911, Gálosfa, Somogy m.

A hét gyerekekkel magára maradt Sz. I.-né 1919, Jászszentlászló, Bács-Kiskun m., nemcsak testi, hanem lelki nyomorúságában is megsegítette Mária: „...és akkor a Szűzanyáho' fohászokdtam, hogy segítsen meg, hogy Drága jó Szűzanyám, édes jó anyám helyettese, nincs édesanyám! Te vagy nekem csak egyedül édesanyám, segíts! Segíts meg az Úrjézušon, szent fiadnak kérjed a segítségét, hogy segítsen engemet. És mindenben (nyomatékkal mondja) tűzőn vízőn a nagy életnek a legnehezebb tengerén mindönön átsegített. Hét gyereket főnevetem ... egyedül... 7 gyereket iskoláztattam... s akkor mögfogadtam, hogy a Szűzanyát életömbe soha el nem hagyom s mindönho'va ahova csak elbírok menni s amíg elbírok mindig megyek s nem is fáradok e'... Én soha nem fáradtam meg akármikor búcsún vótam. Há a Szűzanyáho' megyünk, akkor sose fáradunk el. Ott nem lehet e'fáradni!”

Ez a végeláthatatlanul sorjáztatható Máriakötődés nem esetleges. Még nevezett záradékok is kivetítik mintegy a múlt távlatából az édesanya-képzettel együtt: „...*Boldogságos Szűz Mária édesanyánk* azt mondotta: Aki ezt az imádságot lefektébe háromszor / Felkeltébe háromszor elmondja, / Nem ereszttem purgatolimba / Vitetem fiam házába, / Az örök boldogságba. Amen.” V. A. 1902. Becsehely, Zala m. (Fehér-rózsa, Mária kezdetű imából). „...*Boldogságos Szűz Mária édesanyánk ül a paradicsomkerbe' / Leereszti sárgaszínű haját / Úgy olvassa a világ oltárját / Menj el, menj el Gábriel arkangyal fekete földére / Hirdesd el aki az én számból kiszakadott szent ígéket / ki ezt az imát este elmondja / Hét bűntő megbocsájtatik.*” B. S.-né, 1896. Kányavár, (Imatöredék) Gábrieltől Szent Lukácsig, vagy bármely „Vangyélistá”-ig sokan vannak, akik e szövegeknek hiteshely értéket adtak és ezzel hozzájárultak fönmaradásukhoz, de az említett vegyes papi érzelmek kiváltásához is.

A Hegyet hágék, lőtöt lépék című kötetekben többször foglalkozom a záradékok kényesnek nevezett kérdésével, de foglalkozom az e hagyománnyal kapcsolatos egyházi jóváhagyás-elfogadás-eltiltás megtartásával is s mindennek a népi tudatban való jelentkezésével.

Újbóli tájékozódás végett ez utóbbit most ismét föllevenitem. Ha a mondanivaló úgy hozza a kötetekből is idézek, de inkább a még ki nem adott följegyzéseimből válogatok. A teljesebb megértés kedvéért önmaga meghatározta logikai rendbe állítom az ide kívánkozó gondolatokat.

K. F.-né 1923, Himód, Sopron m. „...Sokan tudták ezt az imát, de aztán abba hagyták... a papok eltiltották, hogy ez nem jó ima vót... mer' *gyónás nélkül* hát hogy lehet az, hogy hét halálos bűne megbocsáttatik, ha valaki egy imát elmond, nem?”

B. L.-né, 1919. Felsőrajk, Zala m. „...Hét bűne csak annak engedtetik el, aki *meggyónik, megáldozik.*”

F. J.-né, 1902. Pördefölde, Zala m. „Jaj, de ez nem tetszett énnekem valahogy ez. (Miért?) Az gyütt ki a hátullába, utollába, hogy *hét főbűne bosánata*” (annak, aki az imádságot este reggel elmondja).

E népi kétely-bizonytalanság-nemítetés mögött ott rejtőzik a hivatalos fölfogás tudata, az egyháziak véleménye: P. J.-né 1901. Babocsa, Somogy m. „...*Öspörös úr nem ajánlotta*, csak az imprimatúr énekeket és imákat szabad volt imádkozni. Nem gondolkodtam rajta (miért?) csak möglepődtem. Nem magyarázta meg, csak annyit mondott az egésze, hogy hát ha valami olyant, valahová máshová ütköződik. Hát nem engedte meg őt. (Nem égették el!) Mögvannak most is. Nem vót szívem elégetni. Nem. Gondótam, hogy talán valamikor lesz rá szükség az én utódaimnak és akkor azért nem égettem el. Sokszor mondták ám a gyerekek: minek tart annyit? Mér nem szórja el?” „Nem szórom el, ez az én hitem! S ahhoz tartozik.”

A. J.-né, 1911. Zséra, Szlovákia „...A római pápa nem engedte, hát valami csak vót benne, ami nem katolikus, vagy hát olyan hitellenes... Hát bedobtam (a tűzbe), ugyi, mert ha egyszer a *lelkiatya tiltotta*, ugyi és hát akkor még, hogy mondjam meg, egy hiten vót az egész falu.”

F. I.-né, 1911. Béd, Szlovákia „...Vót *egy pap* és az *nagyon tiltotta*, hogy babonás pogán maradvánnak tartotta... akinek vót összeszedte és elégették. Hát azért van itt olyan kevés belőle.”

F. I.-né, 1915. Kerekegyháza, Pest m.: „Abba az időbe is a *pap nagyon tiltotta* és a prédikációs széken sokszor mondták, hogy ez egy sektának a gyűjteménye és azok terjesztik s ez katolikusokhoz, római katolikusokhoz nem való.”

L. R. 1905. Bánokszentgyörgy, Zala m.: „...egy izbe abbahtták azért, hogy az *Egyház tiltotta* vóna ezetetet, hogy ki van cifrázva (nyomatékkal mondja). Igen, ezt kaptuk rá, hogy ezeket nem köll végezni, mer ezek már olyan cifrázott régi imák. Szép vót ez is, a szavai szépek vótak, de minekünk ezt a szüleink nem tanították, minket nem, mer akkor az egyház tiltotta ezetetet. Na édesapám az is szokta még az én nagyanyámtu' ő, az édesapám is tanúta ezetetet... mi ezeket az imákat, amiket az egyház tanított, ezeket tudtuk má.”

Sz. R. 1911. Izsákfalva, Vas m.: „...Nem imádkozom sohasem... azért, mer a *papok is azt mongyák*, hogy ezt a vínasszonyok találták ki... vót minálunk egy plébános, osztán azt mondta: „Ahhh, Rózám, aszongya, ez olyan vínasszonkitalálás.”

K. A.-né, 1897. Orosztony, Zala m.: „...Templomban nem, inkább még a *papok tiltották*, hogy mer ez nem igaz, szóval ném normalisnak tartották, azért mi titokba is csak imádkoztuk, ugye” (cinkosan hunyorít hozzá).

B. J.-né, 1907. Káptalanfa, Veszprém m.: „...régii öregek tudták ezt a fajta imádságot... de aztán valamikor azt mondták, mikor *missziósok* vótak Szegeváron, vagy nem is tudom, hol, azt mondták, hogy *ezt nem szabad imádkozni* (Miért?) A Szűzanya álmái vannak benne. Hogy nem tudja senki (mit álmodott a Szűzanya). Szóval azok a missziósok tiltották, hogy ezt ne imádkozzák. Én hallottam a régi öregektül is este, hogy lefekvéskor mondták.”

K. J.-né, 1920. Nógrádsipek: „...Kigyóna az *esperesnek*, az meg *letiltotta őket*. Azt mondta nekik, dobják a tűzbe, azt nem szabad imádkozni. Azok nem engedelmeskedtek neki... Nagymama azt mondta neki: dobja be esperes úr, én nem dobom be.”

K. J.-né, 1894. Nagyberény, Somogy m. „... Azt mondta neki (édesapjának) a papja, hogy ezt tegye a tűzbe, ezt hagyja elégtételül, hogy ezt az imát egésze el... ő nem törődött azzal, hogy a papok mit mondanak.”

K. J.-né, édesapja és a hozzá hasonlóak azért is nem törődtek vele, mert S. S.-né, 1887. Etes, Nógrád m. szerint:

„... Vót rajta, vót rajta jóváhagyás, hogy hát a Jézus, meg a Mária, mikor halálakor annak az illetőnek, aki meghal, egyenesen viszi fel a mennyországba a lelkét. Az elég jó! Az elég jó! Mikor valaki azt igéri, hogy hát viszi a lelkét a mennybe, annak, aki ezt imádkozza... Rajta vót, persze, (az egyházi jóváhagyás), mer mondom, hogy úgy vót ráírva, hogy: 'saját magam isteni kezemmel írtam, aki nem hiszi ezt, haljon meg.' Hát akkor már csak az Úrjézus írhatta! Nem más! Saját kezével írta bele, azt írta a'. Benne van. Krisztus Urunk azt mondta, hogy imádkozni kell, akkor jóvá van hagyva! Úgy van, édes, úgy van. Én nem szoktam se hazudni, se haszontalanu' beszélni. Én ahogy van, úgy végeztek mindent”.

*

Az ilyen és hasonló jóváhagyások, véleményezések révén aztán folytatták, végezték, használták, koptatták századokon át ezeket az imákat, amelyekről valóságos és egyéni tapasztalat szerint az egyháziak nem nagyon tudtak, ha csak nem véletlenül, rendszerint gyónás révén, nem jutott fülükbe. Ilyenkor irányították a szövegeket jobbra a tűzbe, vagy a — feledésbe. Előfordult — a későbbiekben érintjük ezt is, — hogy nem pusztán teológiai indokokból, hanem egyéb racionális szempontok miatt kívánták így.

Szerencsére a mai „papok” nagy része már nem így gondolkodik:

Rosdy Pál *Amíg el nem lobban* című cikkében (Új Ember 1970. okt. 4. 3. old.) így ír: Nagy kár volna, ha papok és értő keresztény világiak a teológiai és liturgikus abszurditások miatt mennének el értetlenül e szellemi kincsek mellett, vagy — ami még rosszabb — egyenesen elítélnék azokat.”

Az „értő keresztények” még kevésbé: Sinkó Ferenc *Magyarok imádságai* (Új Ember 1971. nov. 29. 1. old.) című vezércikkében ezeket mondja: „Ezen csodálatosan szép és imádságnak is jellemző darabok formájukban a legősibb emlékeink közé tartoznak, tartalmukban a magyar kereszténység első századainak világát, szellemiségét idézik.”

S az „értő keresztény” költő-író Rónay György: „A hivatalos egyház persze nem nézte jó szemmel ezt az egyre jobban szabályozott és uniformizált rendjétől eltérő sokféle vallási gyakorlatot, amelyben ugyan heterodoxiának nyoma sincs, de azért az egyházi jóváhagyást kívánó hivatalosan ortodoxnak minősített szövegeknek sem feleltek meg... Mert ez a nép imádsága volt: és imádsága volt a népnek, tehát a maga igazi mivoltában csak így érthető meg: mint imádság... a szövegek igazi funkciójáról, arról tudniillik, hogy a lélek beszélgetései voltak Istennel, nem feledkezhetünk meg. Illetve azoknak, akik tudják, mi ez a beszélgetés és mik a formái-módjai, nem szabad elfeledkezniök.” (Vigilia, 1975/2. 90. old. „Archaikus. Apokrif. Népi. Imádság.”)

„Akik tudják”... „mik a formái-módjai” nem is feledkeztek meg, ahogy ez a pártoló-támogató érseki-püspöki körlevelekből kiderül. Például dr. Lékai László bíboros primás, esztergomi érsek még veszprémi püspök korából 2000—107/1972. sz. 14—15. o. körlevelében ezt írja — többek között: „... a somogyvári ásatásoknál, a balatonszemesi templom helyreállításánál éppúgy, mint akármilyen jelentéktelennek látszó kápolna restaurálásánál büszke öröm tölti el lelkünket, ha a magyar középkorból akárcsak egy román szoborra, gótikus ívra, vagy reneszánsz reliefre bukkanunk rá.

A magyar középkornak ugyanilyen értékei az ún. archaikus népi imák is. Ezek nem kőbe vésve, nem is kőlesekben feljegyezve maradtak ránk, hanem népünk élő szájhagyományában leljük fel őket... ezeknek az archaikus ősi imáknak, énekeknek a szövegei s dallamai öreg híveink emlékezetében élnek még. S féltő, ha ezek az öregjeink kihalnak, akkor e csodálatos kincset, a magyar középkor vallási, liturgikus, irodalmi, nyelvészeti, zenei, képzőművészeti maradványait örökre magukkal viszik a sírba.” Lékai László a későbbiekben a mentés módzatait taglalva „felbecsülhetetlen értékeknek” nevezi az emlékeket s kéri egyházmegyéje papjait, hogy gyűjtsék, szedjék össze, írassák le öreg hí-

veikkel. Az egyház magatartását e hagyománnyal szemben, amint látjuk, nagyon is pozitív előjellel illelhetjük a nem sokkal előbbi „irány a tűzbe” törekvessel szemben.

„A magyar középkornak ugyanilyen értékei... népünk élő szájhagyományában leljük fel őket.” Középkor, érték, szájnagyomány, sűríti össze Lékai László a lényegét, s közvetve ual arra a gyakorlatra, melyből e hagyomány, legalább is részben, született s amely mögött a középkori vallásosság szemléleti, tudati tényei-elemei is megtalálhatók. Meg azon esetben is, ha az ún. népi vallásosság külön kategóriáját is fölvetjük, levén vizsgálódásunk tárgya a laikus jámborság, profán kereszténység, paraliturgia stb. elnevezésekkel illelhető vallási megnyilatkozás. Akár fölvetjük, akár nem — különben is ez nagy téma és még ez alkalommal is kitérünk rá — egy tény, hogy a gyűjtőmunka során számtalan esetben tapasztaltam, hogy a fenti villanatokban bemutatott népi gondolkodásmód nálunk a XVI. sz. eleji kódexekben még nyomon követhető, de előzményei még messzebbre nyúlnak. A tételes vallás írott-hirdetett gyakorlatáig, mely elsősorban a nagybőjt-nagyhét időszakához, a szenvedéstörténet-Krisztushalál eseménysorához, azaz a megváltásmisztérium-üdvösségeszméhez kötődik. Krisztus és Mária szenvedésének, fájdalmának elmondása, fölidézése, az egykori történések fölelevenítése szinte azok részesévé teszi az elmondót. Erdemszerző értéke és számtalan haszna van. Különösen kegyelemteljes, ha megadott napokon pénteken, nagybőjtben, nagyhéten stb. mondja a „bűnös”, akinek személy szerinti megmenekülését-üdvösséget is célozta Krisztus halálvállalása. E gondolatot — a személyhez kötöttség tényét — véltem megjelenni F. R. 1960. a gyűjtés idején (1974) 14 éves fiú szavain keresztül, aki ezt mondotta: „Ezt azért nem szokták templomba’ mert csak a — egy személy részére szolgál. A templomban pedig közösség-imákat mondanak, mely közösség részére szolgál, az egész közösség, az egész hívők részére”. És ugyanezt, mondhatnám: létez kötöttséget éreztem K. M.-né 1895. Szepsi (Szlovákia) heves válaszából, melyet a „Mikor imádkozták ezt?” kérdésre adott: „Mindörökké! Mióta a világra gyűttem! Mind. Édesanyámtu’ tanútam. Mindörökké! Most is mondom. Imát lehet elfelejteni, akit megtanul valaki?”. E szenvedélyes kitérésre K. I.-né, 1892, Felsőlác, (Szlovákia) szavai visszhangként hatnak: „En is mindig! Mindig. Most is mindig! Azóta nem is felejttem soha. Egy szót se belüle. Mindig. Még ha lefekszek angyalom oszt véletlenül el akarok szunyókálni, felülök s elmondom, akkor is az imádságot... El nem bírom felejteni!” (P. J.-né, 1900, Berzence, Somogy m. már a lényegre érez rá imáiról-imádkozásairól szólván: „Mert szeretem a jó Istent. És a lelkem üdvét keresem. Adja a lelkünk üdvére minden imádságunkat.” Nem tekinthető véletlennek, hogy ez üdvösség elnyerését szolgáló, az Úrjézus imádsága, Jézus imája stb. elnevezésű s a szenvedéstörténetet megjelenítő szövegeknek, „pénteki imádság”, „hasznos imádság”, stb. a nevük sok helyen még ma is. Nem lehet véletlen a „Mindörökké! Mindörökké!” indulata, sem M. I.-né Medina, Tolna m. ilyen megnyilatkozása: „...t.nnap pucútam a hajmát aztán hajma mellett imádkoztam. Mondom: Istenem! Mára ha valaki meghallaná azt mondaná bold az ember (gyereke)”, vagy K. L.-né, 1901, Rezi, Zala m., aki „estenként meg regge’ is (imádkozza) mikor eszembe (jut). Gyűttömbe, mentembe is szoktam mindig, meg a gyerekeimet is megtanítottam rá.” A „gyűttömbe mentembe is szoktam mindig” — imamondás hordozója lehetne P. J.-né, 1901, Heresznye, Somogy m. következő vallomásaival: „Olyan nincsen több, mint az Úrjézus Krisztus. Se földön, se sehol olyan nagyot nem tudnák imádni, mint az Úrjézust a Szűz Máriával együtt!”.

A jelen népi imádsághagyomány-gyakorlat mögött mutatkozó tudattartalmaknak, gondolkodásmódnak fent említett közösségi előzményei így tűnnek föl a múltból a tételes vallás fölfogását tükröző írásos emlékekből: (a kódex-szöveg idézeteiket mai olvasattal, de eredeti tördelésben adom, vagyis nem a népi gyakorlat alapján rekonstruálható gondolatnyomatékos bontásban). „Minemű haszon következik az ártatlan báránynak haláláról emberi nemzetnek.” (Weszprémi kódex, XVI. sz. első negyede. Nyelvemléktár II. 2. o.)

„Ez imádságot szerzette Szent Ágoston doktor, Úr Istennek irgalmasságáról kegyelmességéről biztatván ha ki olvasni akarja hamar malasztot nyer, irgalmat lel és bocsánatot érdemel Úr Istentől.” (Thewrewk kódex, 1531. Nyelvemléktár II. 301. o.)

„Valaki töredelmességgel meg gyónván ez imádságot asszonyunk Máriának tisztességére ő képe előtt térdön olvasandja kéntről büntől való oldozatot veszen.” (Winkler kódex, 1506. Nyelveléktár II. 204. o.)

„Valamely ember halálának idején meg olvasandja, avagy meg olvastatja tehát kétség nélkül mennyországba megyen.” (Peer kódex, 1526. Nyelveléktár II. 85. o.)

„Ez imádságot szerzette Szent Ágoston doktor, hogy valaki ötlet meg olvasandja avagy írva hordozandja, avagy olvasva hallgatandja, annak ellenség nem árthat sem vízen, sem tűzbe, és semminemű gonoszság rajta nem fog Istennek akarata miatt.” (Gömöry kódex, 1516. Nyelveléktár XI. 340. o.)

„Úrnak nevébe kezdetik asszonyunk Szűz Máriának tizennyolc keserűségéről való ájtatos imádság. És ha valaki ez imádságot három nap meg olvasandja asszonyunk Szűz Máriának képe előtt, akár mi nagy ügye és bánata avagy keserűsége leend, mindenből meg szabadul az Szűz Máriának segedeléből.” (Thewrewk kódex, 1531. Nyelveléktár II. 301. o.)

A krisztusi szenvedés sorjázatása, átélése, ahogy említettük, eleve kegyelmek, kegyes hasznok biztosítója. Írásbeliség, szóbeliség egyformán közvetíti. A kettő kapcsolatára, egymást kiegészítő szerepére különösen érez rá H. V. 1920. Patak, Nógrád m.: „Bizony sok régi imádság van itt e'rejtve... Azér van e'rejtve, mer hogy a mai korszak ezt nem veszi figyelembe. Modern a világ és modernül viselkednek. Az öregek egyszerűbbek vótak. Ez épp olyan elrejtés, mint valamikor a kódex vagy mit tudom én, amit má nem is sokan használnak. De most má az imádság modern s nem is akarnak imádkozni annyira a fiatalok mint mi valamikor, vagy az apáink, vagy az anyáink, vagy a nagymamáink, a nagyapáink.” Ha H. V. még folytatná a nemzedéki fölörölást, eljutna „valamikor a kódex”-idejéig s mondanivalóját, mely ősei mondanivalója is volt, akik mondták, éltek, tudták milyen értéke van „az mi nemes üdvöztőnk Jézus Krisztus kínjáról való igyekezet avagy gondolat”-nak (Érsekújvári kódex, 1530—31. Nyelveléktár IX. 25. o.) s ugyanonnet: „Higye hogy nem üdvözülhet hanem csak az kegyelmes Krisztus Jézusnak szent halálának érdeme miatt,” (237—38. o.) állításnak, de a hasonlóknak is: „Továbbá vallást teszek hogy én azt hiszem, hogy az én Uram Isten nekem irgalmas leszen és minden bűneimet megbocsájtja: de nem az én érdememért hanem az ő drágalatos szent vére hullása érdemeiért.” (Gyöngyösi kódex, XVI. sz. eleje. Nyelveléktár II. 257. o.)

„Ó édességes Uram Jézus Krisztus kérlek tégedet az te verős vérödnek érdemeért, fogságodnak és az te gyötrelmidnek érdemeért és az te köteleidnek miatta engedjed, hogy minden bűneimnek és vétkeimnek köteléből te nagy irgalmasságodért engem meg oldj...” (Érsekújvári kódex, 1530—31. Nyelveléktár IX. 31. o.)

„Ezenképpen aki a szenvedő Krisztussal szenved és ő halálán szeretetből és ájtatosságból sír, jegye, hogy a Krisztusnak szeretője az — mert soha nem volt ez világon olyan nagy kín melyet a Krisztus szenvedte olyan keserűség, melyet a Szűz Mária látta az ő fiának halálán.” (Weszprémi kódex, XVI. sz. első negyede. Nyelveléktár II. 2. o.)

És egy villanat a mába, olvasván: „aki a szenvedő Krisztussal szenved”:

— „Írva van a testamentumos könyvben mer itten mindig olvasom, hogy nincs a jó Istennek jobb meg kedvesebb a világon, mint az mikor az Úrjézus szenvedéseire gondol és arra, hogy a szívébe veszi azt a nagy — az Úrjézus nagy szenvedését és én nagyon sokszor arra (gondolok) és nagyon sokat sírok is érte. Én nagyon sokat sírok ám azért. (Mindezt sírva mondja.) Az Úrjézus — mikor én elolvasom és nézem mindég, én nagyon sokat sírok érte az Úrjézusért hogy annyit szenvedett és én azt hiszem, hogy azér is nem fog talán elhagyni engem.” (R. J.-né 1911. Gálosfa, Somogy m.)

Majd minden esetben megtalálható az írásos előzmény, amely a népi imádságmondáshoz kötődő valamely tudati elem múltbéli alapja is lehet: „Valaki ez igéket híven meg tartandja, térdepelvén szeretvén mindennap meg mondja Harminc napnak előtten halálát meg tudja, Urunk Jézus szent anyját higye hogy meg látja amen.” (Peer kódex, 1526. Nyelveléktár, II. 80. o.)

„...és ha valami lehető kérend, megnyeri, és halálának előtte harmad napon elötte az Szűz Mária neki meg jelenik” olvashatunk egy még feszesebb megfogalmazást az 1512—13-as Nagyszombati kódexben. (Nyelveléktár III. 126. o.)

A néphagyományban mindez ma így visszhangzik: M. J.-né, 1900. Csinger-völgy, Veszprém m. elmondja, hogy sógornőjével „...mink együtt szoktunk imádkozni és mikor meghalt három nappal előbb megtudta, hogy ő meg fog halni és p é n t e k e n h a l m e g (úgy is lett).

S. M. 1908. Nagykanizsa, szerint aki böjtöli a 12 pénteket és elmondja a Hét mennyei zár imát, „az megálmodja előtte 12 nappal, de csak 3 nappal előbb szabad neki megmondani, hogy a halála bekövetkezik”. Az Arany Miatyánk imával pedig: „holta után mindjárt a mennyországba megyen — ez a Szűzanyának a jóslata — és lelke Isten előtt fénysugarában napról napra növekedni fog.”

Erősen élt-él e hit még ma is az öregek között. Erről szóltam már a kötetben, és nem akarom megismételni az elmondottakat. Itt most csak arra mutatok röviden rá, hogy a középkori egyház fent idézett állásfoglalását imádságainak különös „hasznát” miképpen véleményezték öregeink egyházának képviselői jobbára racionális indokok alapján.

T. F.-né Sopronbánfalva, 1899. (Békés m.-ben született) „...mikor gyovont (az édesapja) oszt akkor azt mondta a pap neki, hogy hát hagyjon föl vele, mer ha véletlenül csakugyan megjelenik neki, hogy meghal, akkor kéccségbe esik, akkor oda van az egész... 12 pénteken kenyéren vizen böjtölni... leimádkozni... annak halála előtt 12 nappal előbb megtuggya...”

U. I. 1879. Balástya, Csongrád m. „...Vótak istóriások, úgy árúták és némely asszonyok azt folytatták ...arru'vót, hogy ű maj megtuggya a halálának előtte 12 nappal, hogy miko' fog történni... Nagyon ipar — asszon vót, mer szép gazdaság, mög sokat szörzöttek, nagy család vót... osztán a Hét mőnyei járra' möghalt... oszt a papok, hogy akkor is vót gyónás — ahon a beteghő' kivitték, gyóntatni, látták, észre lőhetett venni, hogy nagyon sok meghibádozott. Az eszibe. Emiatt. A papok osztán ahun csak tudtak, vagy hallottak rúla, ez istóriákat összeszōdték. Hogy adják ide, maj mögnézik, eltōtték...”

B. V.-né 1900. Alsóbođok, (Szlovákia). „...Hát aratásba, aratás alatt (böjtölték az emberek a 12 pénteket a Hét mennyei zárral) annyit hallottam a mamától, hogy a pap elvette tőle, hogy ezt ijjen munkásembernek nem szabad végezni, hogy ezt csak végezhetik a kolostorba vagy valahun, ahun hát gyenge munkát végeznek, ijjen erős munkásnak nem szabad... 24 óráig nem evett...”

Ahogy fentebb láttuk már, sokan nem törődtek azzal mit tilt el papjuk, csak végezték titokban s végzik ma is kevésbé titokban, különbözőképpen és „használják” egész nyíltan: G. M.-né 1930. Medina, Tolna m. a nagyon kedvelt s hathatós Mária álom-imáról ezt tudatja velem: „Háromszor köllene elmondani, aki azt magánál hordja a Jézus Krisztus mindig vele és mindenféle ízébü' bajbu' megvédi. (Az uram is) a jogosítványában tartja, avval együtt hordja mindég és idáig má' 9 éve, hogy vezeti a gépet, de még idáig nem volt hála Istennek baja semmi!... Apám is mikor katona vót egész végig hordta pedig 4 évig interná(l)va vót internálótáborba és hála Istennek hazagyűtt egészségesen... Szűlő asszony könnyebben szűli meg a gyereket, kis gyerek feje alá is teszük. Sőt még van aki most is az ágyba tartja a feje alatt... van aki magával hordja van aki mellibe teszi abba is hordja. Az imát: Este szokjuk úgy magába — itt nem szokják a templomba elmondani.”

R. E.-né 1922. ugyancsak Medinán így egészíti ki a Mária álom-imádság hasznát, „...a fiamnak a feje alá tettem, mer nálunk úgy szokás, ez előtt is vót, kisbabának a feje alá tették, mikor még picike... mindnyájan azt tartottuk, a háznál az megvan, minden háznál szokott lenni, hogy ezt, még rá is írja a szűlés előtt mikor vajúdik az asszony hogy milyen imádság van benne, könnyebb legyen a szűlés, vagy- valamikor ezt tartották, szoktunk a gyerek feje alá tenni, valamikor azt szokták mondani kis babát nem jó egyedűl hagyni legalább hat hétig, ha kimegyünk valahová, vagy mit tudom én, hogy az legyen a feje alatt.” Akár titokban, akár nyíltan végezték, végzik, életükhöz tartozónak tekintik és ragaszkodnak hozzá: B. F. 1944. Kányaváron, Zala m. ezt szinte dacosan vallja meg: „Nem hogy eszembe jut, én ezt minden este — miért nem? Hát én belőlem ezt nem veri ki még a magas minisztérium se, soha! Szuverén jogom van ehhez!” „...Hát én csak azzal (régii imákkal) én amit megtanultam, megismertem. beleszűlettem és amibe beleteremtettek én csak azt mondom még.” Nem mindenki gondolkodott és élte hitét ily módon. Pél-

dául B. J.-né 1894. Felsőtárkány, Heves m. számára csak egy lehetséges út nyílt: „Ami az egyház tanít, azt fogadom, azt tanítom, azt hirdetem, de másokat nem. Volt egy halmaz könyvem, s mivel nem vót rajta az egyház jóváhagyása „mars mind a tűzbe”... mer én az egyház ellen nem akarok vétkezni, és az anyaszentegyházat szeretem, mint Krisztus anyaszentegyházat, annak tagja vagyok, amit a fölséges Uristennek nem tudok soha meghálálni a földön...”

Volt olyan öreg, akinél nem a papi tiltás játszott közre, hanem saját véleménye: „...Haj, asszonkám, én ijjen csibeimádságot nem tudok... azt mondják hogy csibeimádság... szóval mindenféle imádságot nem tud az ember. Azért (csibeimádság), mer hogy ez sok apruságbul áll. Húúú! Azt valamikor még az öregasszonyok, nagyon régi öregasszonyok...” (mondták) (S. E.-né 1908. Nagycétény, Szlovákia).

Másiknál meg az anya lekicsinylése: „...Mer az csak úgy vót esszeszedve az az imádság... esszeragasztva. (Hallottam) Ljankéktól, valamikor jártunk fosztani tollat, este. Hát én ezt nem imádkoztam, de ők imádkozták, hát én azért kíváncsiskodtam, hogy mi is az? Édesanyámnak mondtam, hogy miért nem tanít?” „Hát mi az? Imádság?” — „Hogy az nem imádság, csak oljan beszid.” (F. L.-né 1911. Béd, Szlovákia.)

E múlt-jelen váltások, laikus-egyházi szemléletek, belső tartalmak tükröződései után most nézzük meg, miképpen látja és értelmezi imazáradékaink egész „teologice lehetetlen” kérdését egy modern teológus, aki nem lepődik meg, ha népünk „hathatós”, „hasznos” imádságaival kapcsolatban ilyesmiket is hall:

„Halottná' halála óráján olyan hathatós egy ima, csak bár hoztam vóna el, azt írja, hogy kinek a halála óráján elimádkozzák a világnak összes bűneit elkövette vóna is, de megszabadul minden gonosztól és egyenest a mennyországba megy. Hát az én uram is igen jó káromkodós ember vót. Hát csak úgy szórta menekülés úta, azúta igen káromkodott, hát én azt hittem ha — mondom — e(l) nem kárhozik valaki, akkor ez ez; akkor ezt elimádkoztam; mingyá' észhő' kaptam, mikor láttam, hogy rosszul van. Letérde(l)tem s elimádkoztam (ezt), meg a három Miatyánkot. Minden ima előtt három Miatyánkot. S harmadnapra énnekem az megjelent. (Ki?) A Férjem! Hathatós imájának köszönhető, hogy ura a mennyországba került rettenetes nagy bűnei ellenére is. Mert az: „Hathatós vót!! Meg meg is bocsájtottak neki. Meg!” Elmondja, hogy mindez nem ál-mában történt, hajnali csongetésre ment ki ajtót nyitni, amikor is ura jelent meg az ajtónyílásban kissé sápadtan, világos ruhába öltözve és 33 évesen. Elmondja azt is, miért tudja mindezt olyan biztosan, s részletesen leírja miképpen jelent meg és mit beszélt neki túlvilági életéről miképp s miért néz ki olyan fiatalnak, holott 73 éves volt, mikor meghalt. „Há akkor valaminek lenni köll. Ez nem bolondság mer ez ez — van megjelenés. Van, meg Isten is van, ami eztet így rendeli”, állítja határozottan. K. Gy.-né 1902. Nagyatádról, akivel búcsún — Búcsúszentlászlón — találkoztam és beszéltem. Különbben imája Máriához szóló könyörgés, aki ahogy a fentiekből kiderül, nemcsak a „tisztító tűzben szenvedő lelkek kegyes szószólója, bűnbánók menedéke, kesergő özvegyek és minden szomorúak vigasztalója, árváknak édesanyja, betegek gyógyítója”, hanem az ilyen „igen jó káromkodós ember”-nek, bűnösnek is lehet oltalma és a pokoltól megszabadítója.

A közelmúltban hosszabb kutatóúton Olaszországban voltam. Az archaikus népi imádságok „új” népköltészeti hagyománya gyakorta volt téma. Értékelések, elemzések, viták követték egymást. Szót váltottam a különböző szaktudományok képviselőivel, köztük teológusokkal is. Érthetően kerültek előtérbe nevezett záradékformulák s mondanivalóik, s a mögöttes, ahogy láttuk részint a történeti vallásosságban gyökerező szemlélet s az ezen záradékokkal (szemlélettel) kapcsolatos egyházi állásfoglalás. Ez egyházi állásfoglalás ellentmondásos: a még öregeink emlékezőtehetségével követhető múltban dogmatikai érvek folytán támadó volt. A jelenben az egyházi vezetők és az egyházi sajtó megnyilatkozásaiból következtethetően segítő-mentő szándékú. Mindamellett sok esetben tapasztaltam mind az adatközlő hívek, mind az egyháziak részéről bizonytalanságot, nyugtalanságot. Jóllehet e szövegek további funkciójuk során semmi hivatalos egyházi pecsétet, „imprimatúrságot” nem várnak — nem is várhatnak — célszerű-

nek tűnik folklorisztikus szerepkörükben is, csöndes létük folyamán dogmatikai abszurditásaik fölülvizsgálata és tudati szövevényük kigubancolása. Elsősorban ez azért tűnik célszerűnek, mert e hagyományban a népi jámborságnak nem hirtelenében fölbukkanó jelenségéről, lelki és agyi mozgatóinak váratlanul egy ritmusra történő menetéről van szó. Szó van a történeti vallásosságban gyökerező, egyházi háttérű örökségről, melyben a végzett gyakorlatot megfelelő eszmeiség alapozza. S ez örökség tény. Még akkor is tény, ha e, netán a századok folyamán csöndben és védekező reflexek eredményeként, hírverés nélkül folytatott népi áhitat egyes „háztáji” igényeit dogmatikailag megkérdőjelezhető szövegekkel elégitették ki a fölmenők módjára gondolkodók, érzők, cselekvők. E sok esetben jogosan megkérdőjelezett szövegek, szövegrészek, így a záradékok, föltehetően a népi tudatban végbemenő fogalmi kavargások következményei. E fogalmi kavargások (elégtétel-búcsú-megbánás-fölldozás-bűnbocsájtás körben) fogalmazásbeli zavarokat, ebből eredően teológiaiul valóban nehezen elfogadható szemléletet és gyakorlatot idéztek elő. E kavargások oka talán a tételes vallás és a népi vallásosság különbözőségében van, a kettő szerkezeti és rendszerbeli eltéréseiben, ellentmondásaiban.

Rómában működik R. Manselli professzor, a Középkori Kutató Intézet igazgatója, neves történész, a történeti és népi vallásosság kiváló szakértője. Kutatásai, melyek a kortársi eredményeket is sumázzák, számos kérdés megvilágításánál segítségemre voltak. Különösen az ilyen összegező megállapításai a tételes és a népi vallásosság közötti lényegi eltérés megfogalmazása: A tételes vallás — mondja — fogalmi rendszerbe szervezi mindazt, amit az „Ige” a kinyilatkoztatáson keresztül közölt. A népi vallásosságban mindez nem fogalmi valóságok adta rendszerben jelenik meg, hanem felső tekintély által hitelesített igazságyüttesben, melyet a nép egyéni módon, szubjektíve értelmez. Teszi ezt olyan mértékben, amilyen mértékben ezen igazságok alkalmasak az élet támasztotta követelmények, igények kielégítésére. Ezek az igazságok — folytatódik a gondolat — beépülnek a megelőző korok szellemi, vallási fejlődése létrehozta gondolati formák közé. Ezért bonyolult történeti — szellemi képződmény a népi vallásosság, melyben számolni kell a mindenkori megelőző hagyományok folyamatos-örökös jelenlétével, melyek akkor is föllelhetők benne, ha az idők során módosultak, alakultak, hogy adott élethelyzetekhez, belső szükségletekhez alkalmazkodva alkalmazva éljenek és így továbbélhessenek.

Az említett szerkezeti-rendszerbeli különbözőségekből eredően a népi vallásosságban az érzelmi, az emotív és a célirányos „hasznos” elemek kerülnek előtérbe a tételes vallás — vallásosságban elsődleges szerepet játszó logikai elemekkel szemben.

A fenti sorok szabadon összegezik R. Manselli fölfogását, melyet munkáiban, de főleg a *La religion populaire au moyen âge* (Paris, 1975.) című nagy tanulmánya első fejezetében (11—41. o.) hangsúlyosan a 17. oldalon fejt ki.

Ezen alaptételek ismeretében — részletes kifejtésükre itt nincs mód — népünk vallásos cselekményei és gyakorlata a mögöttes tudat- és képzetvilág új megvilágítást nyerhet, és ennek megfelelő értelmezést is kaphat.

Nemrégem egy könyvet kaptam Rómából. A Gregorián Egyetem jeles tanára, egyik irodalomtörténész professzorom, Alszeghy Zsolt fia, Alszeghy Zoltán S. J. küldötte el levél kíséretében. A gyónásról írt könyve (A gyónás, Teológiai Kiskönyvtár, Róma, 1978.) hatodik fejezetében Alszeghy Zoltán szól a búcsúról. E fejezetre külön föl hívja figyelmemet s talán mindnyájunkét, akiket e téma, illetve az imádságzáradékok kérdése foglalkoztat. E kérdést kiegészítő és számunkra nagyon fontos gondolatait kísérő levelében fogalmazta meg. Legegy-szerűbbnek tartom, ha levelének idevágó sorait — hozzájárulásával — idézem: „...a búcsúról írt fejezet talán megérteti, miért nem nagyon botránkozom azokon a kifejezéseken, amelyek szerint „valaki ezeket minden nap háromszor meg számlálhatja, se pokolra, se purgatoriumra nem vittetem, az örök dicsőségre vittetem”. A hasonló középkori kifejezések nem azt akarják mondani, hogy aki bizonyos jócselekedetet tesz, üdvözül, akárhogyan is él, hanem hogy ha valaki bizonyos módon jár el, remélni lehet, hogy megkapja az Istentől a kegyelmet, hogy megtegyen mindent, ami az üdvösségnek az evilági csirája. Például ha valaki naponta háromszor szívből elmond egy vallásos szöveget, re-

mélni lehet, hogy részint magának az imádságos gondolatoknak, helyesebben képzeteknek a hatására, részint azért, mert az Isten nem hagyja el azt, aki állhatatosan keresi őt, egyre jobban elfordul a vétéktől, egyre jobban követi Krisztust és szent anyját, egyre szívesebben használja az egyház szolgálatát is. Alapjában helyesen lehet értelmezni azt az ígéretet is, hogy az imádkozó 'megbocsátódtatik hét halálos vétkeitül'. Természetesen nem lehet egy vétket megbocsátani a többi nélkül; nem is a vétkeket bocsátja meg az Isten, hanem a vétkes embernek kegyelmez meg, azt vezetí örök életre. De minden vétek gyarapítja azt a pszichológiai védőburkot, amivel az önmagának élő ember gátolja a megértésre vezető kegyelem erejét. A hetes számot se számtani fogalomként tekintette a középkori ember, a hetes szám bizonyos teljességet, szerves egészt, struktúrát jelent. A 'megbocsátás' ott kezdődik, mikor az ember elkezd érezni az Isten hívó szavának hatása alatt az undort a tulajdon életétől és ott fejeződik be, ahol valaki egészen jóvá tette a bűnét. Bizton remélem, hogy mikor valaki állhatatosan és szívből elmond egy-egy ilyen szép, a mentalitásának megfelelő szöveget, lassanként egyre jobban gyengül a rosszban lehorgonyzó biztossága, egyre jobban elnyeri a megbocsátást. A végén majd csak meg is gyógyul, ha alkalma lesz rá... Az öregasszonyoknak a formulái tehát teológiai szempontból helyesek, bár a lelkipásztor jogosan igyekszik kiküszöbölni őket, mer' manapság bizton csaknem mindenki rosszul értené őket..."

*

Jó az, hogy ha valami kitisztul. És jó az is, hogy ha ezek a sok száz éven át, mintegy illegálisan élő szövegek végre napvilágra kerülve az egyház értelmezésében is megfelelő helyet kapnak és polgárjogot nyernek, persze nem a liturgiában — ezt nem is igénylik — hanem a tudatban. Ezt viszont igénylik s számtalan értékük miatt okkal teszik. Tehát a megfelelő helyre! S nem a tűzbe, ahová annyi időn át a „papok” rendelték — ha egyáltalán tudomást szereztek róluk — hanem rangos helyre, a tiszta szoba, vagy a szent sarok fészülete alá, ahol még van fészület, és — szent sarok. Oda valók, mert ezen imádságok arról szólnak, aki ezen a fészületen meghalt. Erről az „érdem”-es halálról szólnak s ezért szerette őket a nép, s szerették az ősök, lévén „a legszébb imádság, mer benne van a Krisztus Urunk szenvedési, meg a Mária kerservi” (F. J.-né 1905. Sirok, Heves m.). De „...szereti a Jézus Krisztus és a Szűz Mária is, ha rulla emlékezünk” (O. M.-né 1902. Attala, Somogy m.). S mindenki szereti, ha megvan a belső nyugalma ereje, még ha abszurdnak tekintett imái révén van is meg olyan mértékben, mint A. J.-nének 1901. Andocson, Somogy megyében: „Velem van az Isten mindenhu s engem a sátán nem kísértethet meg! Nem létezik! Akivel az Isten vele van, az boldog!” Főleg az, ha maga a Boldogasszony is ott áll a védelmi vonalban, ahogy erről K. M.-né (1909. Felsőszentiván, Bács-Kiskun m.) *Föld szülte pálmáját* kezdetű imája is — többek között — tanúskodik:

„...Ti(l)tlak tülem gonosz lélek
Ezer jászo(l) vesszöve(l)
Szűz leán övive(l)
Boldogasszony te(j)ive(l)
Szen(t) Benedek szárnyáva(l)
Atyaisten, Fiúisten,
Aki enné(l) a három isteni személné(l) erősebb és hatalmasabb
Az árthasson nekem...”

S boldog S. N.-né is 1923. Öreglakon, Somogy megyében, miközben különös igéivel „nyugszik meg”: „...Kerüjj kereszt, én megnyugszom Mária ölebe’, Boldogasszon tejébe’...”

Mária és — Boldogasszony.

Ma már egy személy. De valamikor? Ki tudja? Mit is mondott R. Manselli professzor? ...És mit Pais Dezső a boldog szó eredeti jelentéstartalmáról? (ld. Pais Dezső: A magyar ősvallás nyelvi emlékeiből. Budapest, 1975. 266—270. o.).